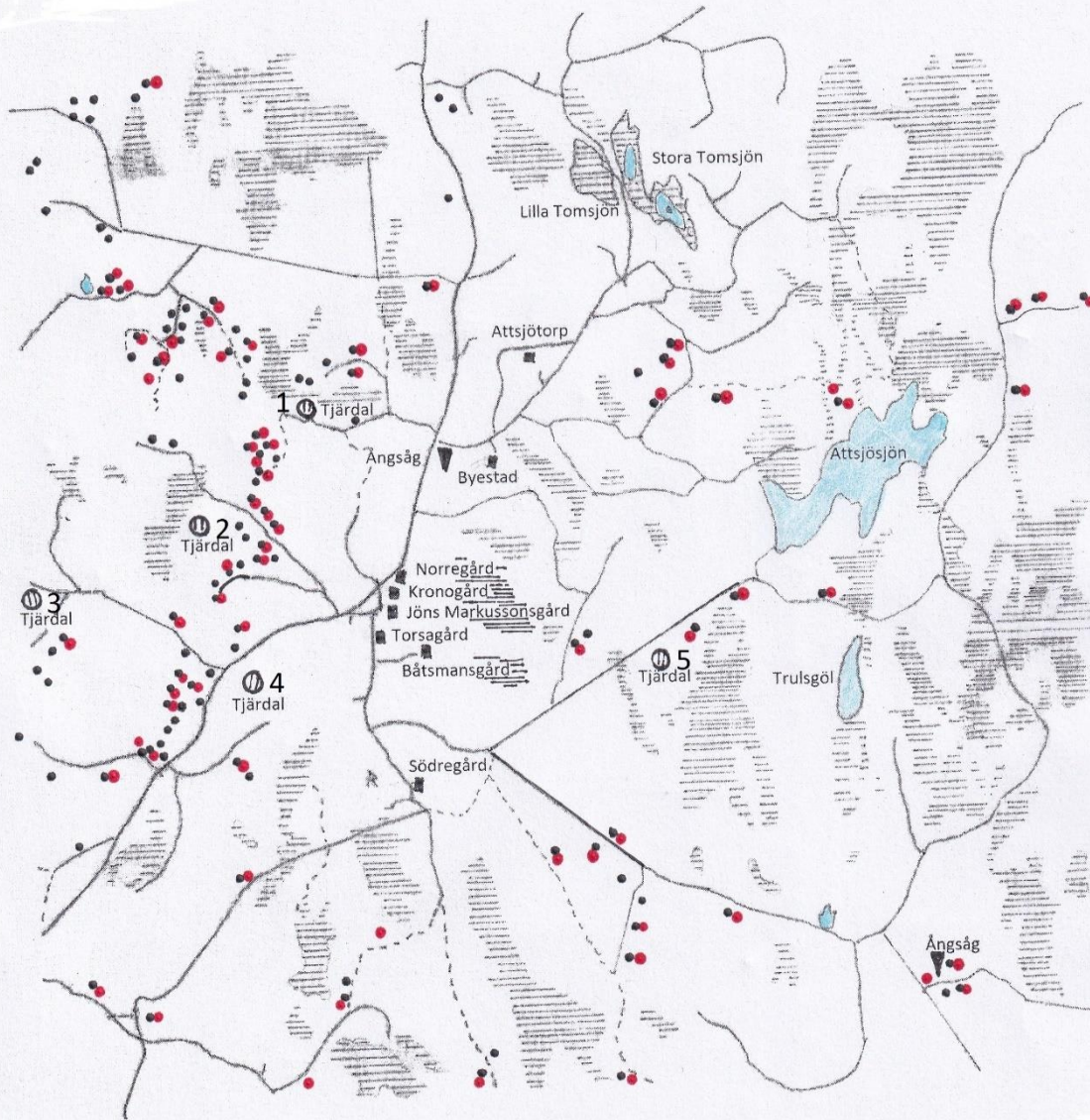

Karta över kolmilor, kolarkojor, tjärdalar och ångsågar enligt
Riksantikvarieämbetes inventeringar.

- Kolmila
- Kolarkoja
- ⓪ Tjärdal
- ▼ Ångsåg

I området finns fler kolmilor, kolarkojor och tjärdalar som inte registrerats
Placeringarna är ungefärliga

Karta: Ingvar Malmberg 2023

Tjärdalarnas historia

Redan under järnåldern brändes tjära i Norden och det finns indikationer på att man tillverkade tjära för avsalu under vikingatiden. Historisk dokumentation från 1300-talet finns genom bevarade räkenskaper från Hansan. Under 1600-talet hade tjära och beck utvecklats till två av Sveriges största exportprodukter. Tjäran är mer lättflytande än beck och användes för att t.ex. öka motståndskraften mot vatten och röta hos rep, tyg och trä, medan det trögflytande becket användes för att täta båtskrov, tunnor och annat. Den växande fraktsjöfarten och uppbyggandet av stora örlogsflottor i länder som England, Nederländerna, Frankrike och Spanien ledde till en starkt ökande efterfrågan på råvaror som var väsentliga för skeppsbygge och sjöfart. Både tjära och beck blev mycket eftertraktade. År 1615 exporterades 13 000 tunnor tjära och Sverige fick under 1600-talet närmast en monopolställning vad gäller handeln av dessa produkter. Under toppåret 1863 utskeppades så mycket som 227 000 tunnor tjära. I mitten av 1700-talet svarade det småländska produktionsområdet för ungefär tjugo procent av den svenska tjärexporten, med Kalmar som största utförselhamn.

Tjärrännorna var vanligast i västra delarna av Småland medan tjärdalar förekom i de östligaste delarna. Tjärdalen bestod av en trattformig grop utgrävd i en backsluttning.

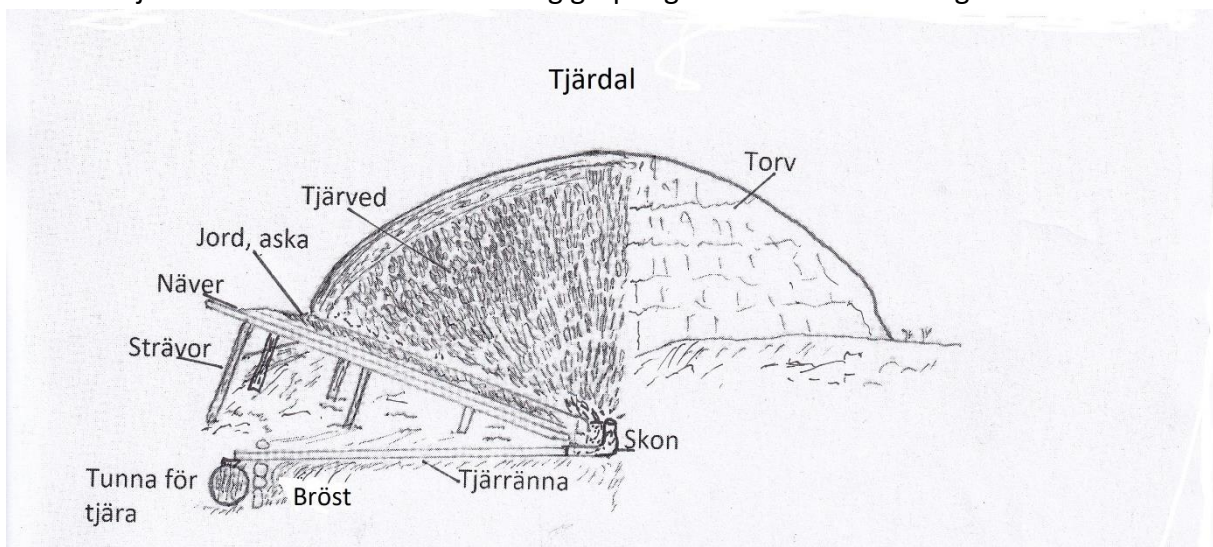

Bild: Ingvar Malmberg

Mot gropens mitt byggdes en lutande träbotten runt ett avtappningshål i trattens neder del, den så kallade skon. Runt hålet travades huggen tjärrik ved som täcktes av jord och mossa. När pluggen togs ut från hålet vid "skon", rann tjäran ner i tunnan via en ränna.

En olycka i samband med tjärbränning inträffade i april 1861. Eftersom det var trångt där man skulle öppna avtappningshålet skickade man ofta in barn vid "skon" för att ta bort pluggen. Detta skulle Jonas, sonen till Johan Niclasson och Johanna Jonasdotter på torpet Billemo under Attsjö Södregård göra, men olyckan var framme. Strävorna som höll uppe delar av tjärdalen gav vika och det heta innandömet föll över gossen, som dog omedelbart. Johan var nio år och äldst av änkan Johannas fyra barn.

Framställning av beck

Beck framställs av trätjära och beräknats ha minst en miljard gånger högre viskositet än vatten, det vill säga att produkten har ett stort internt motstånd mot flöden och är trögflytande. Tjära kokas i ett kärl som upphettas, men endast underifrån eftersom elden inte får omsluta kärlet. Då är det risk att tjäran kan antändas. Vid uppvärmningen försvinner vattnet och det som återstår/restprodukten kallas beck. En framställningsplats för beck består av en kallmurad stenkonstruktion i vilken man kan ställa en järngryta. Eftersom tillverkning av beck är både brandfarligt och luktar mycket illa, skedde den långt från bebyggelsen, ofta nära tjärdalar.

Attsjös fem tjärdalar

På Attsjö bys utägor finns fem tjärdal registrerade enligt Riksantikvarieämbetets inventeringar. Dessa numrerade tjärdalar beskrivs enligt nedan och kartan på sidan 1 anger deras läge:

Furuby 734 (1).

”Tjärdal rest av?. På platsen är en yta av ca 20x5-10m (Ö-V) med intill 1 m tj lager med kolstybb. Längs N kanten är spår av täktverksamhet. Sannolikt rester av en tjärdal, som till stora delar förstörts av täktverksamhet”.

Furuby 731 (2).

”Tjärdal, rundad, 11x8 m (NNÖ-SSV), med i mitten en trattformad grop, 3,5 m i diam och 0,6 m dj. Omgiven i NNÖ och SSV av lätt övermossade kallmurade vallar, 0,3-1,5 m h, av 0,3-1 m st stenar, vanligen 0,4-0,6 m st, med plan ovansida. Avtappningsränna i VNV, 2,5 m l (VNV-ÖSÖ) och 1-1,5 m br. VNV om denna är en utplanad yta, ca 2x2 m, i sluttning. I V några utfallna stenar”.

Furuby 841 (3).

”Tjärdal, rund, 11 m diam med kallmurade väggpartier intill 1,5 m h, på båda sidor om öppning. Öppning i SÖ ca 2 m br. I mitten en trattformad grop, ca 7 m diam och 1 m dj”.

Furuby 522 (4).

”Tjärdal, närmast rund, 13 m i diam och 1,2 m h. I mitten en trattformad grop, ca 7 m diam och 0,8 m dj. Från mitten och åt Ö är en utgrävning för avtappningsrännan, 6x1,5 m (Ö-V) och 0,5 m dj. Öppning åt Ö, ca 2,5 m br, Ö och S sidan är stensatt”.

Furuby 446 (5).

”Tjärdal, oval, ca 9x8 m (ÖNÖ-VSV), med i mitten en grop, 2 m diam och 0,3 m dj. Omgiven i NNÖ-SSÖ av vall, 3 m br och intill 0,3 m h. Utlopps-ränna, 3 m l, 0,5 m br och intill 0,2 m dj, i VSV. Oklar begränsning i ÖNÖ p.g.a. ris”.

I samband med Lagaskiftes införande hölls den 21 december 1853 ett sammanträde med Lantmäteriet i Attsjötorp, beläget i Furuby socken. I protokollet §16, 7:de stycket nämns en tjärdal:

”Tjärdalen som finns upprättad på B skift förbehålles till gemensamt begagnande”, vilket innebär att denna fick nyttjas av de som bodde både i Byestad och på Attsjötorp. Tyvärr har denna tjärdal inte kunnat lokaliseras, möjligen har den försvunnit i samband med grustäkt i området.

Sannolikt finns det fler tjärdalar på Attsjö utägor, men många av de äldre är överväxta och mycket svåra att finna. Det krävs att man banar av ett större område med maskin.

Expedition Tjärdal 2007

(Furuby 731. Nummer 2 på kartan).

Sommaren 2007 skulle Allan Karlsson visa oss en stor tjärdal i Attsjö

På utmarkerna till Jöns Markussonsgård gick vi upp mot en kulle.

Kraftiga kallmurade vallar gjorda av stenar på upp till en meter avgränsade tjärdalen.

Vallarnas höjd varierade mellan 1,5 m och 0,3 m. På fotot ser vi Allan som står inne i tjärdalen sticka upp i mitten av bilden.

Avtappingsrännan blockerades av en tall.

*Mandom mod och morske män
finns i Attsjötrakten än.*

Rännan är röjd!

Ett gott jobb väl utfört inspekteras.

Två mycket belåtna män.

Foto: Ingvar Malmberg och Bodil Stefansson

Källförteckning:

Arkiv Digital.

Fornsök. Riksantikvarieämbetet.

Lantmäteriet 07-FUR-9

Skoglund, Peter (redaktör). Inlandsarkeologi. Smålands museum 2006.

[sv.wikipedia.org/wiki/Beck_\(ämne\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Beck_(ämne))

sv.wikipedia.org/wiki/Tjärbränning

sv.wikipedia.org/wiki/Trätjära

